

О.М. Люткевич, В.Б. Люткевич

Обґрунтування методологічних підходів до вибору активів регіону як об'єктів оцінки рівня капіталізації

Визначається характер, особливості та місце активів регіону як об'єктів оцінки капіталізації в економічній системі регіону. Запропонована методологія, яка враховує економічний характер об'єктів оцінки і вигод від використання активів і розглядає капіталізацію доданої вартості як первинного доходу.

Ключові слова: регіон, оцінка, економічні активи, види економічної діяльності, додана вартість.

Методологія економічної теорії є наукою про метод і шляхи досягнення істини, втіленої в теорії. Основу методології складає система найбільш загальних принципів, підходів, методів і способів пізнання економічних систем.

Оціночна діяльність проходить свій шлях еволюційного розвитку, який характеризується високим ступенем динамічності змін у відповідності з процесами, що відбуваються на мікро- та макроекономічному рівнях управління, зокрема у фінансовій, бухгалтерській та оціночній діяльності. Оціночна база, в основному, будується на професійному судженні оцінників, для вартісної оцінки істинним (об'єктивним) приймається тільки результат професійної оціночної діяльності. І це нині спеціалісти визначають як єдиний спосіб пізнання істини в цій сфері [1]. На теперішній час у практиці управління будь-яке знання, в якому присутні ціннісні елементи, отримало назву нормативних знань. За “двадцять років сформувались і в останні три роки отримали всесвітнє визнання, – відзначає Г.І. Мікерін, – збірки нормативного науково-практичного знання, які відображають найкращу загально визнану практику та які отримали назву Міжнародних Стандартів за окремими дисциплінами, зв'язаними з економічними вимірами” [1, с. 14].

У Міжнародних Стандартах Оцінки (МСО) методологічні основи оцінки вартості зазнають з часом невеликих змін, що свідчать про еволюційний характер знань з міжнародної оціночної практики. Найбільш важливі для розуміння змісту оціночної діяльності матеріали МСО (загальні поняття та принципи оцінка, бази оцінки) зберігаються останні роки майже без змін.

Активно відбувається процес формування нормативної бази оцінки на загальнонаціональному рівні в Україні. Методологія оцінки в Україні представлена базовими засадами оцінки майна і майнових прав у вигляді комплексу методичних підходів, методів і оціночних процедур, що відповідають певному виду вартості майна. До оцінки капіталізації активів на рівні регіону за ступенем деталізації майна методологічно наближеними є принципи, підходи та методи оцінки вартості (капіталізації) цілих майнових комплексів і бізнесів. Перші мають відношення до оцінки вартості (капіталізації) підприємств, другі – до оцінки активів підприємств, які обслуговують певну господарську діяльність.

У контексті підвищення капіталізації регіональних активів та можливостей щодо реалізації такого завдання у господарській діяльності регіону актуальною є достовірність обраної методології. Суть правильного підходу до оцінки методологічних основ, на думку П. Віленського та ін. [2, с. 63], полягає в його адекватності реаліям перехідного періоду та соціально-економічній ситуації, що склалася в країні. Перехідний період має місце в межах однієї економічної системи, зокрема при переході від однієї стадії або одного ступеня (етапу) до більш розвинених. Проте впродовж такого періоду відбуваються не істотні (докорінні),

© Люткевич О.М., Люткевич В.Б., 2009.

а якісні зміни в економічній системі [3, с. 330]. Таким чином, методологія вибору активів регіону для оцінки повинна враховувати якісні зміни в економіці та її орієнтацію на сучасні пріоритети розвитку.

Методологія вибору активів регіону потребує також урахування економічного характеру оціночної діяльності – як діяльності її суб'єктів, спрямованої на встановлення стосовно об'єктів оцінки ринкової або іншої вартості. Відповідно, об'єктами оцінки є економічні об'єкти. Для регіону об'єктом оцінки є сукупність економічних об'єктів.

За відсутності практики з оцінки капіталізації регіональних активів необхідно з'ясувати, які саме активи повинні та можуть бути об'єктом оцінки. Логіка досліджень стосовно вибору активів для оцінки капіталізації відображена нами на рисунку. Ми виділяємо п'ять етапів досліджень (рис. 1).

Етап 1. Регіон як економічна система. Економічна діяльність. Регіональний погляд на процес оцінки рівня капіталізації активів, зокрема вибір об'єктів оцінки, передбачає використання такого підходу як регіоналізм, коли економічні аспекти оцінки розглядаються під кутом зору інтересів і потреб регіону.

Формування методології оцінки активів регіону обумовлює необхідність розгляду економіки регіону як системи, що складається з окремих елементів. Економічний характер оціночної діяльності обумовлює доцільність представлення економічної системи регіону як сукупності “усіх видів економічної діяльності у процесі їх взаємодії, спрямованих на виробництво, обмін, розподіл та споживання товарів і послуг, а також на регулювання такої діяльності відповідно до мети суспільства” [3, с. 78]. Системний характер цього визначення обумовлений тим, що охоплює основні структурні елементи економічної системи, а саме: продуктивні сили, систему економічних відносин і господарські механізми. Економічна діяльність є, у такому випадку, системоутворюючим елементом, який має провідний вплив на процес формування активів та на розвиток економіки регіону. Розглянемо зміст і основні характеристики економічної діяльності стосовно методології оцінки рівня капіталізації активів регіону.

Економічна діяльність є процесом, тому має мету (створення економічних благ і розвиток людини), засоби (засоби виробництва) і результати (економічні блага у формі корисних для суспільства товарів і послуг) [4].

Економічна діяльність здійснюється у сферах матеріального і нематеріального виробництва різними економічними суб'єктами (окремими індивідами, домашніми господарствами, трудовими колективами). Тому вона є *трудовою діяльністю людей для створення економічних благ*, здатних задовольнити життєві потреби людей у різних сферах суспільного відтворення.

Економічні блага “представлені сукупністю матеріальних речей і послуг, які є предметом виробничої діяльності та обміну, використовуються для задоволення людських потреб і кількість яких обмежена порівняно з потребами, які вони задовольняють”, – відзначається у [5, с. 204]. Але визначення економічних благ, надане в [5], є неповним, оскільки йдеться про “матеріальні речі і послуги”, хоча в сучасній економіці в усіх країнах економічні блага представлені як матеріальними, так і нематеріальними речами та послугами, причому вагомість останніх для економік постійно зростає. У 80-х роках ХХ ст. відбулося різке зростання вартісного обсягу та питомої ваги нематеріальних активів. Так, у вартості двох тисяч найбільших світових корпорацій їх питома вага складала в 1978 р. – 20 %, 1998 р. – 60 %, 2007 р. – наблизилася до 90 % [6, с. 91]. За 29 років показник зріс у 4,5 разу.

Якщо виходити з того, що трудова діяльність буває продуктивною та непродуктивною, вона може, відповідно, створювати або не створювати економічні блага, збільшувати або не збільшувати багатство регіону (країни). Економічна діяльність

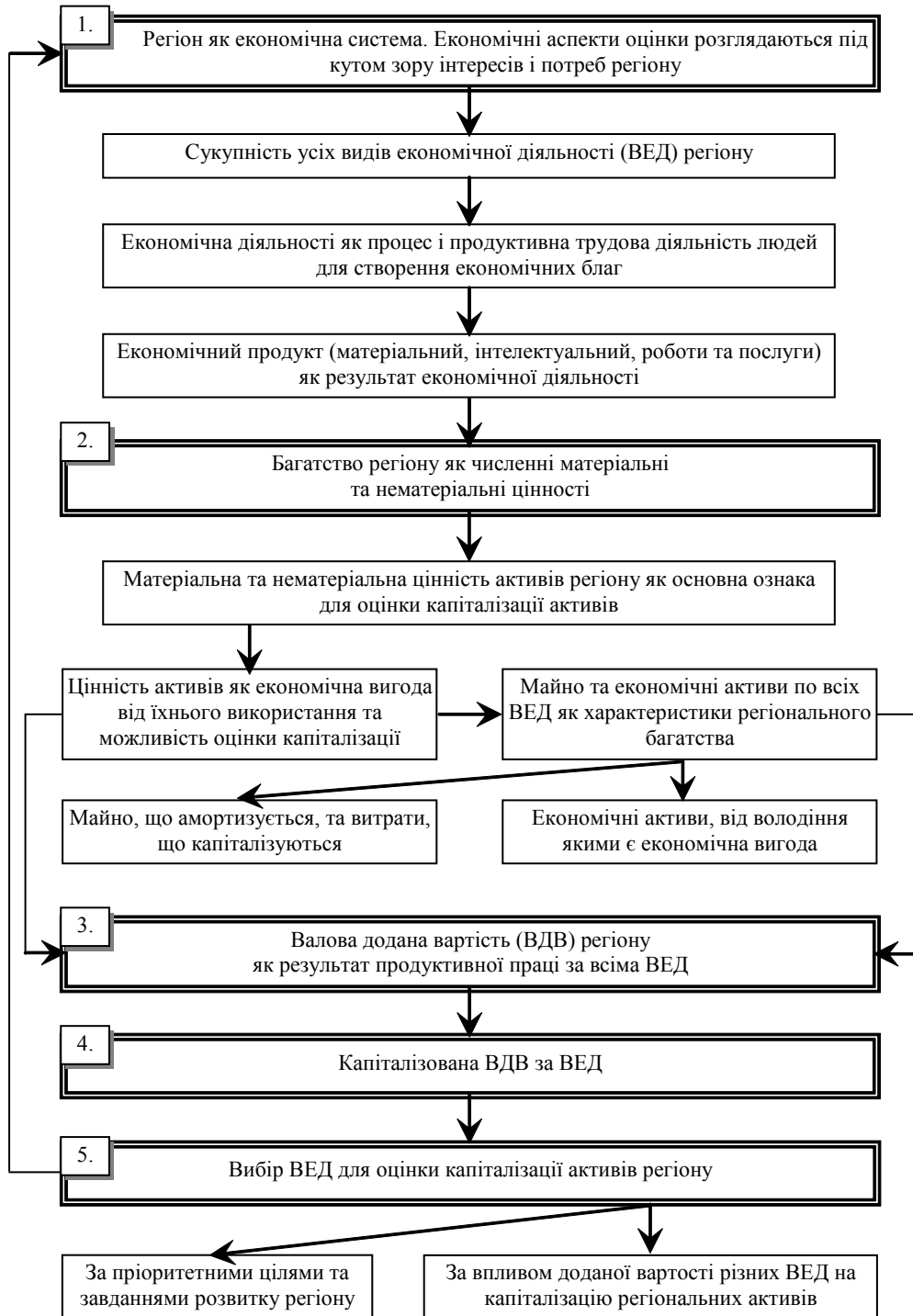


Рис. 1. Місце активів регіону як об'єктів оцінки капіталізації в економічній системі регіону

є апріорі продуктивною, а її результатом є економічний продукт, створений людською працею у матеріальній сфері (матеріальний продукт), сфері духовного та інтелектуального виробництва (інтелектуальний продукт) або у формі виконаних робіт і наданих послуг [4, с. 190].

З 2001 р. в Україні діє “Класифікація видів економічної діяльності” (КВЕД), яка базується на стандартній міжнародній класифікації видів діяльності Європейського Союзу. *Код виду економічної діяльності (ВЕД) є одним з основних показників стратифікації статистичної інформації при організації спеціальних і вибіркових обстежень.* Зокрема, такими дослідженнями може бути оцінка капіталізації активів за видами економічної діяльності.

Етап 2. Цінності. Майно. Економічні активи. Методологія оцінки капіталізації активів регіону заснована на поняттях матеріальних і нематеріальних цінностей. Власне, “оцінювання” є визначенням цінності (чого-небудь). Для активів, капіталізацію яких ми визначаємо, їх цінність є основною ознакою, тому що в закордонній і вітчизняній практиці активом є будь-який предмет, матеріальний або нематеріальний, якщо він має цінність для його власника. Для підприємства активами є частина бухгалтерського балансу, що відображає матеріальні та нематеріальні цінності з точки зору їхнього складу та розміщення. На активах, що відображаються у балансовому звіті підприємств, зосереджено увагу МСО. Актив визнається у балансовому звіті, коли існує вірогідність отримання майбутніх економічних вигод від його використання та цей актив має вартість або пов’язаний з витратами на його придбання, які можуть бути надійно виміряні. Таким чином, цінність активів обумовлена наявністю економічних вигод від їх використання та можливостями визначення їх вартості.

Численні матеріальні та нематеріальні цінності складають *багатство*. Сукупністю “матеріальних благ, створених працею поколінь і залучених у процес відтворення природних ресурсів, які має в наявності суспільство”, визначається *національне багатство* [8]. Для характеристики національного багатства використовують такі економічні об’єкти, як *майно* та *економічні активи*.

Частку національного багатства складають *національне майно* і *майно підприємства*. Національне майно розглядають як запас, яким суспільство володіє на даний час і який може використовувати для розвитку виробництва та невиробничого споживання. Такий запас існує на всіх фазах процесу виробництва, для розвитку всіх видів діяльності в регіонах. Майном підприємства є сукупність матеріальних і нематеріальних цінностей та боргових прав підприємства на певну дату. Різниця між загальною вартістю матеріальних і нематеріальних цінностей і боргових прав є чистою вартістю майна підприємства.

Для здійснення всіх видів економічної діяльності використовують майно, яке амортизується. По-перше, це матеріальне та нематеріальне майно, яке має у своїй власності фізична або юридична особа та використовує його для виробництва і (або) реалізації товарів (робіт, послуг) та іншого здійснення економічної діяльності, вартість якого зменшується внаслідок зносу або старіння; по-друге – затрати, які капіталізуються. Капіталізувати затрати – це означає реєструвати витрати, які можуть принести віддачу в майбутньому як активи, а не як витрати періоду, в якому вони мали місце. Віднесення витрат на приріст капітальних активів, а не на витрати звітного періоду розглядається як процес капіталізації, аналогічний обчисленню вартості майна за доходом [8].

Економічними активами є економічні об’єкти, на які інституціональними одиницями здійснюються права власності та від володіння якими або використання протягом певного періоду часу їх власником (-ками) отримується *економічна вигода*. З точки зору оціночного процесу *найважливішою вигодою, яку отримує власник економічних активів, є здатність активу приносити дохід у майбутньому.*

Первинні доходи, які створюють учасники виробничого процесу, складають додану вартість і валову додану вартість.

Етап 3. Додана вартість. Валова додана вартість. Наймані працівники створюють вартість, більшу за вартість робочої сили. Вартість додаткового продукту, створеного найманими працівниками, є *доданою вартістю*. Таким чином, продукт праці складається з еквівалента вартості робочої сили та доданої вартості. Джерелом доданої вартості, окрім найманих працівників підприємств, є діяльність капіталістів, менеджерів, державного апарату, зайнятого регулюванням економіки регіону (країни), та інших категорій працюючих, зайнятих продуктивною працею [5, с. 357]. Тому всі категорії працюючих є джерелом доданої вартості (в регіоні, зокрема).

Валова додана вартість (ВДВ) відображає додатково створену в процесі виробництва вартість і визначається як різниця між вартістю вироблених (випуск) і вартістю повністю використаних у процесі виробництва товарів і послуг (проміжне споживання). Таким чином, ВДВ є результатом продуктивної праці.

Валову додану вартість регіону (ВДВ_р) можна представити як таку, що складається з суми ВДВ усіх видів економічної діяльності, а саме:

$$ВДВ_p = \sum_{i=1}^n ВДВ_i, \quad (1)$$

де $i=1, \dots, n$ – порядковий номер виду економічної діяльності в регіоні.

Сума валової доданої вартості по всіх видах економічної діяльності в регіоні, включаючи податок на продукти, формує у *ринкових цінах валовий регіональний продукт* (ВРП). ВРП є узагальнюючим для регіону показником і характеризує рівень розвитку його економіки. Розрахунок показника ВРП проводить в Україні Центральне статичне управління України за 2004 р. Валова додана вартість складає переважну частину ВРП. Так, у Львівській області в 2007 р. частка ВДВ_р дорівнювала біля 90% [9].

Значення доданої вартості як економічного показника та інструмента регулювання економічних процесів, науково-технологічного розвитку зростає. Після нафтової кризи 70-х років ХХ ст. відбулися серйозні технологічні зміни у промисловій структурі в напрямку виробництва “енергозберігаючої технологічно інтенсивної продукції з більшою доданою вартістю”, а роль “наукомістких технологій полягає, зокрема, в тому, що вони є головним генератором доданої вартості” [10, с. 5–6].

З урахуванням важливості даного показника для країн ЄС офіційно встановлено три рівня аналізу галузевого складу промислового виробництва, а саме: обсяги виробництва, структура зайнятості та додана вартість [11, с. 85]. У Російській Федерації в довгостроковій стратегії розвитку країни передбачено структурні зміни в економіці до 2030 р. на користь виробництва кінцевої продукції з гранично високою доданою вартістю. Щодо України, “усталені в суспільстві традиції та законодавчі обмеження не сприяють перерозподілу валової доданої вартості на користь тих галузей, які забезпечують технологічний розвиток” [12, 90].

Позитивним є те, що в останні роки в Україні зростає увага статистики до обчислення показників валової доданої вартості та валового регіонального продукту. Річні макроекономічні розрахунки щодо стану економічної діяльності в регіонах (областях) проводяться за відповідними показниками: валова додана вартість регіону за ВЕД, структура валової доданої вартості за ВЕД по регіонах. Це надає можливості для визначення капіталізованої доданої вартості в регіоні.

Етап 4. Капіталізація. Капіталізована додана вартість. Капіталізація є багатогранним поняттям і може розглядатися за різними підходами. Капіталізація доходу – як обчислення цінності майна за доходом, який майно дає, або перетворення доходу в капітал. Капіталізація прибутку є оцінкою економічної цінності підприємства через приведення до поточного часу чистих прибутків, що очікуються [8]. Нас цікавить капіталізація доданої вартості.

Капіталізація доданої вартості як первинного доходу, що створюється учасниками виробничого процесу (капіталізована додана вартість), розглядається як перетворення доданої вартості в капітал або використання частини доданої вартості на розширення капіталізованого виробництва [5]. *Капіталізована додана вартість* залежить, насамперед, від *вартісної будови капіталу*. На нижчих стадіях розвитку ринкової економіки капітал використовується для придбання додаткових засобів виробництва і робочої сили. У розвинених країнах світу капіталізація пов'язана із розвитком науки, інформаційних ресурсів, нових форм і методів організації виробництва, тобто із новітніми складовими продуктивних сил.

Для підприємства капіталізація залежить від ринкової вартості активів, тобто від оцінки суспільством вартості підприємства. Відповідно, “капіталізація всіх підприємств відображає оцінку суспільством їх вартості. Зниження ринкової капіталізації означає зменшення вартості всіх підприємств, тобто ринкової економіки” [13, с. 1].

Етап 5. Принципи та критерії вибору видів економічної діяльності для оцінки капіталізації активів регіону. В умовах обмеженості регіональних ресурсів необхідно визначитися з пріоритетними видами економічної діяльності, для яких будемо оцінювати рівень капіталізації (капіталізовану додану вартість) активів.

За основу вибору пріоритетних видів економічної діяльності в регіоні доцільно використати підхід М. І. Долішнього, викладений в монографії “Регіональна політика на рубежі ХХ–ХХІ ст.: нові пріоритети”. Згідно з цим підходом, регіональні стратегії повинні спрямовуватися на активізацію діяльності за окремими напрямками – “точками прориву” економіки регіону. Першочерговою є концентрація ресурсів на реалізації пріоритетних напрямів” [14, с. 136]. Відповідно, до основних принципів вибору пріоритетних цілей і завдань регіону віднесено такі:

- стратегічна важливість реалізації пріоритетного напрямку розвитку (домінуючими є комплексність вирішення проблем регіону та економічна активність в регіоні);
- економічний ріст і швидке отримання ефекту (домінують сфери діяльності, які нині є найприбутковішими, залучають та акумулюють значні інвестиції, що визначає можливість отримання швидкої віддачі);
- відповідність світовим пріоритетам розвитку (в активізації розвитку домінують ті її види діяльності, які забезпечують високий рівень інноваційності економіки регіону).

Згідно з цими принципами обрано чотири критерії вибору пріоритетів, представлені нами в таблиці 1.

Щодо вибору пріоритетних видів економічної діяльності з точки зору зростання їхньої капіталізації, доцільно використати можливості врахування впливу показника доданої вартості на цей вибір. Це можна здійснити наступним чином:

1. Визначенням основного виду економічної діяльності, додана вартість від якої перевищує додану вартість від будь-якої іншої економічної діяльності, що здійснюється в регіоні.
2. Використанням “ефекту втягнення” – здатності ВЕД (“галузей-моторів”) розвиватися швидше за економіку регіону в цілому, підвищувати масштаби і темпи економічного зростання, якісно модифікувати структуру економіки регіону.
3. Використанням концепції функціонуючого (діючого) підприємства, коли робиться припущення, що підприємство буде діяти в найближчому майбутньому.
4. Обранням низки передових видів економічної діяльності (галузей). До передових галузей слід віднести ключові галузі, розвиток і взаємодія яких створює стимули для зростання господарства регіону.

Підсумовуючи, можна зазначити:

Таблиця 1

Критерії вибору пріоритетних цілей та завдань регіональної стратегії розвитку*

Критерії вибору	Види та сфери економічної діяльності, які є пріоритетами
1. Рентабельність галузі та висока інвестиційна активність за певним стратегічним пріоритетом	Види економічної діяльності (галузі), у розвиток яких вже вкладаються значні кошти або попит на продукцію яких є високий (за обмеженості інвестицій)
2. Орієнтація на використання власних ресурсів територій	Розвиток тих видів економічної діяльності, які використовують ресурси регіону
3. Підтримка пріоритету з боку діючих державних та регіональних програм	У стратегії пріоритетами можуть бути ті сфери економічної діяльності, які вже сьогодні мають державну підтримку, і ті, на реалізацію яких має безпосередній вплив регіональна влада
4. Комплексність вирішення проблем регіону та отримання мультиплікативного ефекту на регіональному рівні	Стосується розвитку реального виробництва, фінансової та ринкової інфраструктури, науково-технічних розробок, підготовки спеціалістів

* Складено авторами за [14, с. 136].

1. Найкращу загальновизнану практику оцінки вартості, пов'язану з економічними вимірами, відображають стандарти. Знання, в якому присутні ціннісні елементи, є нормативними знаннями. Для вартісної оцінки справжнім є тільки результат професійної оціночної діяльності.

2. За відсутності практики з оцінки капіталізації активів регіону необхідно з'ясувати, які саме активи повинні бути об'єктом оцінки. Методологія вибору активів регіону для оцінки потребує урахування економічного характеру оціночної діяльності та особливостей оцінки економічних об'єктів.

3. Економічний характер оціночної діяльності обумовлює доцільність представлення економічної системи регіону як сукупності всіх видів економічної діяльності (ВЕД). Економічна діяльність створює економічні блага, є продуктивною трудовою діяльністю, а її результатом є економічний продукт.

4. Методологія оцінки капіталізації активів регіону заснована на поняттях матеріальних і нематеріальних цінностей. Цінність активів обумовлена наявністю економічних вигод від їхнього використання та можливостями оцінки вартості.

Численні цінності складають національне багатство, для характеристики якого використовують такі економічні об'єкти, як майно та економічні активи.

5. Первинні доходи, створювані учасниками виробничого процесу, складають додану вартість, яка є результатом продуктивної праці.

Розрахунок валової доданої вартості регіону за ВЕД уможлиблює розрахунок капіталізованої доданої вартості в регіоні.

6. Вибір видів економічної діяльності для оцінки капіталізації активів регіону здійснюється з урахуванням пріоритетних цілей розвитку регіону та впливу показників доданої вартості на цей вибір.

Список використаних джерел

1. Микерин Г.И. Понимание по-русски оценочной деятельности в её единстве с управлением стоимостью имущества // Портал российских оценщиков: <http://www.valuer.ru/m7-268-1.phtml/>.

2. Виленский П.О методологии вопроса эффективности реальных инвестиционных проектов / П. Виленский, В. Лившиц, С. Смоляк, А. Шахназаров // Российский экономический журнал. – 2006. – №9–10. – С. 63.
3. Мочерний С.В. Методологія економічного дослідження / С.В. Мочерний. – Львів: Світ, 2001. – 416 с.
4. Економічний енциклопедичний словник: у 2 т. / С.В. Мочерний, Я.С. Ларіна, О.А. Устенко, С.І. Юрій; за ред. С.В. Мочерного. – Т. 1. – Львів : Світ, 2001. – 616 с.
5. Економічна енциклопедія : у трьох томах. Т. 1 / ред. кол.: С.В. Мочерний [та ін.]. – К. : Академія, 2000. – 864 с.
6. Ослоповских В. Нематериальные активы компаний: подходы к оценке / В. Ослоповских // Российский экономический журнал. – 2008. – №3–4. – С. 91–94.
7. Микерин Г.И. Эволюция международных стандартов оценки / Г.И. Микерин, С.А. Сивец // Веб-портал : we.bua.net/binfo/stat.
8. Большой экономический справочник / под ред. А.Н. Азрилияна; 4-е изд. доп. и перераб. – М.: Ин-т новой экономики, 1999. – 1248 с.
9. Валовой регіональний продукт Львівської області: статистичний збірник. – Львів: Державний комітет статистики України. Головне управління статистики у Львівській області, 2008. – 47 с.
10. Федулова Л. Технологічний розвиток економіки / Л. Федулова // Економіст. – 2006. – №5. – С. 4–11.
11. Чужиков В. Трансформаційні зміни в промисловій структурі Європейського Союзу / В. Чужиков, Д. Ільницький, О. Федирко // Економіка України. – 2006. – №6. – С. 85–93.
12. Інституційні трансформації та соціально-економічний розвиток: матеріали міжн. наук. конф. Ч. 1 // Економічна теорія. – 2008. – №2. – С. 90–113.
13. Левенчук А. Неотложные задачи государственных органов по повышению капитализации российских предприятий // Веб-страница Института свободы: http://www.libertarium.ru/libertarium/l_regul_zadach.
14. Долішній М.І. Регіональна політика на рубежі ХХ–ХХІ століть: нові пріоритети / М.І. Долішній. – К. : Наукова думка, 2006. – 511 с.

Люткевич О.М., Люткевич В.Б. Обоснование методологических подходов к выбору активов региона как объектов оценки уровня капитализации.

Определяется характер, особенности и место активов региона как объектов оценки капитализации в экономической системе региона. Предложена методология, которая учитывает экономический характер объектов оценки и выгоды от использования активов и рассматривает капитализацию добавленной стоимости как первичного дохода.

Ключевые слова: регион, оценка, экономические активы, виды экономической деятельности, добавленная стоимость.

Lytkevych O.M., Lyutkevych V.B. Substantiation of the Methodological Approaches to the Choice of Assets of the Region as Objects of Estimation of the Level of Capitalization.

Character, features and place of assets of the region as objects of estimation of capitalization in the economic system of the region is determined. Offered methodology takes into account economic character of objects of estimation and benefits from the use of assets and examines capitalization of the added cost as a primary profit.

Key words: region, estimation, economic assets, types of economic activity, added cost.

Надійшло 21.11.2008 р.